

ERGENLERDE OKUL ZORBALIĞININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ*

İngilizce Başlık

Sevda ASLAN**

Halil Aşıcı***

ÖZET

Bu çalışmada, ergenlerin okul zorbalığının bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun 373 (%51.2) kız, 356 (%48.8) erkek olmak üzere toplam 729 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Koç (2006) tarafından geliştirilen “Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği’nin zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterirken; kendine güven alt ölçek puanının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği’nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre zorba kişilik alt ölçeği anlamlı farklılık gösterirken; kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçekleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Araştırma bulgularına göre ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergen, okul zorbalığı, zorba kişilik, kendine güven, zorbalıktan kaçınma.

ABSTRACT

This study aims to analyze school bullying of adolescents according to some variables. The study group consists of a total of 729 students of whom 373 (%51.2) are females and 356 (%48.8) males. Developed by Koç (2006), "Student Relationships Attitude Scale" (SRAS) was used as a data collection instrument in this study. As a result of the study it was found that while bullying personality and avoidance from bullying subscale scores show a meaningful difference according to gender, there is no meaningful difference in self assertiveness subscale score according to gender. It was also found that there is no meaningful difference in bullying personality, self assertiveness and avoidance from bullying subscales scores of

* Bu makale Marmara Üniversitesi ve Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından 07-09 Ekim 2009 tarihinde İstanbul’da düzenlenen IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi’nde sunulan sözel bildiriye dayanmaktadır.

** Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü, e-posta: sevda.aslan@gmail.com

*** Kurul Üyesi, Kurul Başkan Yardımcısı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, e-posta: halilasici@gmail.com

SRAS according to the education level of the students' mothers. On the other hand, it was found that there is a meaningful difference in bullying personality subscale scores according to the education level of students' fathers while there is no meaningful difference in self assertiveness and avoidance from bullying subscale scores. The findings of this study were discussed and suggestions were made in line with the relevant literature.

Keywords: Adolescent, school bullying, bullying personality, self confidence, avoidance from bullying.

1. GİRİŞ

Ergenlik döneminde, çocuğun kimlik gelişimi ve kişilik bütünlüğünü sağlamasında, ebeveyn ilişkilerinden çok akran ilişkileri önemlidir. Ergenin çocukluktan yetişkinliğe geçişinde akranları arasında yer edinmesi, önemli rol oynamaktadır. Ergenlik dönemi, çocukluk dönemi bağımlılığından yetişkinlik dönemi benlik yeterliliğine doğru değişimdir. Bu bağımlılıktan dışarı çıkma süreci, gence gerilimler ve duygusal çatışmalar yaşatmaktadır. Sonuçta ergen, aileden dışarı çıkmaktadır (Konopka, 1973). Akranları arasında ergenin yaşadığı bu çatışmalar, zorbalık davranışı olarak görülebilmektedir. Çevresindekilerle mücadele içerisinde olan ergen, özellikle okul zorbalığı davranışlarını deneyimlemektedir. Bir öğrenci diğer öğrencilerin biri veya bir kısmı tarafından defalarca olumsuz davranışlara maruz bırakılıyorsa, o öğrenci zorba veya kurban olmaktadır (Olweus, 1986, 1991: Akt., Olweus, 2002).

Okul zorbalığı, bir kişinin diğer bir kişiye kötülük yapması, taciz etmesi veya sürekli rahatsız etmesi olarak tanımlanır. Olumsuz davranışlar korkutma, alay ederek sataşma, isim takma gibi sözel; itme, çimdik atma veya tutma gibi fiziksel temas; herhangi bir gruptan bir kişinin dışarıda bırakılması veya bir kişinin isteklerini kabul etmemek gibi sözle veya fiziksel temas olmadan da uygulanabilir. Böylelikle okul zorbalığı kurbanların kendine güvenlerine ve öz saygılarına yavaş yavaş zarar vermeyi içermektedir. Fiziksel olarak okul zorbalığı, genellikle erkekler arasında daha fazladır. Erkekler sıklıkla kurban ve özellikle doğrudan akran zorbalığı suçunu işleyen olmaktadır. Buna karşılık kızlar, genellikle daha göze çarpmayan karalamayı, söylenti yaymayı, arkadaşlık ilişkilerini engellemeyi kullanmaktadırlar (Hazler, 1996; Olweus, 2002; Roffey, 2000).

Zorbanın gücünü yanlış eşleştirmesinde algı sorunu olabildiği halde, kendisini daha kuvvetli görmesini sağlayan kurban fiziksel veya psikolojik güç uygulayarak kurbanın değerini düşürmektedir (Hazler, 1996). Tipik kurbanlar diğer öğrencilerden daha kaygılı, güvensiz, sakıngan, duygulu ve sessizdirler. Diğer öğrenciler tarafından saldırıldığında kurbanlar, genellikle

ağlamayla tepki verirler ve geri çekilirler. Aynı zamanda kurbanlar düşük özsaygıdan acı çekerler ve durumlarını olumsuz görürler. Kurbanlar sıklıkla kendilerini başarısız, aptal, utangaç ve silik olarak görmektedirler. Okulda, kurbanlar yalnız ve terk edilmişlerdir. Kurbanlar davranışlarında saldırgan değildirler. Kurban olan çocuklar, şiddet ve şiddet anlamındaki kullanım karşısında olumsuz tutuma sahiptirler. Kurbanlar erkek ise fiziksel olarak daha zayıftırlar (Olweus, 1978; Akt., Olweus, 2002).

Viljoen, O'Neill ve Sidhu (2005) tarafından yapılan çalışmada araştırmaya katılan 13-19 yaş aralığındaki ergenlerin %37'si kendilerini okul zorbası-kurbanlar olarak belirtirken, %32'sinin sadece okul zorbası, %8'nin sadece kurban veya akran zorbası olarak belirttikleri görülmüştür. Sadece kurban olanlar psikolojik acı ve intihar eğilimi göstermişlerdir. Zorba-kurban olanlar ilaç kullanımını, intihar teşebbüsünde bulunmayı yüksek oranlarda belirtmişlerdir. Bütün gruplarda, sadece kurban olanlar, okul zorbalığını yüksek oranlarda belirtmişlerdir. Pepler, Jiang, Craig ve Connolly'nin (2008) çalışmalarında 10-14 yaş aralığındaki öğrencilerin %9.9'nun okul zorbalığını yüksek düzeyde, %13.4'nün lise sona erdiğinde okul zorbalığından ortalama düzeyde vazgeçemediklerini, %35.1'nin okul zorbalığının ortalama düzeyde devam ettiğini ve %41.6'sının ise okul zorbalığını yaşamadıklarını bildirmişlerdir. Townsend, Flisher, Chikobvu, Lombard ve King (2008) liselerde yaptıkları boylamsal çalışmada akran zorbalığının yaş ve cinsiyete göre değiştiği ve zorbaların okuldan atılma risklerinin daha fazla olduğunu belirlemişlerdir.

Türkiye'de akran zorbalığıyla ilgili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde, Koç'un (2006) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada zorba kişilik düzeylerinin en önemli açıklayıcıları arasında cinsiyet ve özsaygı düzeyi görülmüştür. Ergenlerde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışta bulundukları (Cenkseven Önder ve Yurtal, 2008; Pişkin, 2010); zorbalık davranışlarının sosyoekonomik düzeyle de ilişkili olduğu (Pişkin, 2010) belirlenmiştir. Aypay ve Durmuş'un (2008) çalışmasında 15 ile 19 yaş arasında değişen lise öğrencilerinin zorba tutum ve zorbalıktan kaçınma açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilerden yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Ergenlerin kişisel ve sosyal gelişimi açısından akran ilişkilerinin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan akran ilişkilerini olumsuz etkileyen zorba davranışlar, bu dönemde daha önemli hâle gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, ergenlerde okul zorbalığının cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, sosyoekonomik durum ve öğrencinin başarı algısı açısından farklılaşp farklılaşmadığı incelenmektedir.

2. YÖNTEM

Geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalar, tarama modeline göre düzenlenmiş araştırmalardır (Karasar, 2003). Bu araştırmada da ergenlerin okul zorbalığı bazı değişkenlere göre belirlenmeye çalışıldığından var olan bir durum ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, bu araştırma tarama modelinde desenlenmiş bir araştırmadır.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun seçiminde, araştırmacının araştırmasını yürütebilmek için o an içinde ulaşabildiği katılımcıları araştırmasına dahil ettiği uygun örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılmıştır (Wallen ve Fraenkel, 2001; Cohen ve ark., 2007). Araştırmanın çalışma grubunu Ankara Atatürk Lisesi, Kurtuluş Lisesi ve Ömer Seyfettin Lisesi'nde 2008-2009 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde 9., 10., 11., ve 12. sınıflarda öğrenim görmekte olan 729 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 373 (%51.2)'si kız, 356 (%48.8)'i erkek oluşturmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği” ve bu araştırma için hazırlanmış “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği: Koç (2006) tarafından geliştirilen “Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği” zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma olarak toplam 21 maddelik üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerden zorba kişilik dedikodu yapma, alay etme, sosyal olarak dışlama, sözel ya da fiziksel içerikli her türlü şiddet, tehdit etme, nedensiz bir şekilde kaygı yaşama ya da sıkıntı olduğunda suçsuz ve çaresiz kurbanı karşı saldırganca gibi tutum ve davranışları ortaya koyan kişiliktir. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeği ise bu tutum ve davranışları ortaya koymaktan kaçınmadır. Ölçeğin ölçüt geçerliğini belirleyebilmek amacıyla Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Saldırganlık Envanteri ile Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçeğiyle .60, kendine güven alt ölçeğiyle .41 ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeğiyle .67 korelasyon bulunmuştur. Yapı geçerliği çalışmasında uygulanan faktör analizi sonucunda alt ölçeklerin faktör yüklerinin .51-.75 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin kuramsal yapısına uyan üç faktörün açıkladığı varyans oranı %43 olarak bulunmuştur. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin alt ölçeklerinin

İçtutarlık katsayıları (Cronbach alfa'sı) sırasıyla; zorba kişilik için .86, kendine güven için .69 ve zorbalıktan kaçınma için .57'dir.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizlerinde t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) tekniklerinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda F değerlerinin anlamlı bulunması durumunda farkın kaynağını belirlemek amacıyla LSD testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2005).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Aşağıda sırasıyla cinsiyete, anne ve babanın eğitim düzeylerine, sosyoekonomik duruma ve başarı durumu algılamasına göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği alt ölçeklerinden elde edilen bulgular verilmiştir.

3.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Okul Zorbalığı

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değerleri

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçekleri	Kızlar n=373		Erkekler n=356		t	p
	X	S	X	S		
Zorba Kişilik	12.53	6.34	15.94	8.87	5.98	.00**
Kendine Güven	23.23	4.15	23.29	4.61	.19	.85
Zorbalıktan Ka- çınma	12.10	3.93	11.25	4.20	2.80	.01*

*p<.05, **p<.01

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçek toplam puanının cinsiyete göre erkekler lehine anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Zorbalıktan kaçınma alt ölçek toplam puanının ise kızlar lehine anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Kendine güven alt ölçek puanı ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

3.2. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Okul Zorbalığı

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

	n	Zorba Kişilik		Kendine Güven		Zorbalıktan Kaçınma	
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
Hiçbir Okul Mezu- nu Değil	13	17.46	12.98	21.07	3.59	11.46	4.52
İlkokul Mezunu	163	14.39	8.62	23.19	4.50	11.65	4.14
Ortaokul/Lise Me- zunu	306	13.31	6.84	23.51	4.34	11.65	4.08
Üniversite Mezunu	212	14.73	7.81	23.02	4.30	11.61	3.90
Üniversite Sonrası Eğitim	35	16.51	9.61	23.54	4.78	12.65	4.78
F		2.58		1.26		.52	
p		.04*		.28		.72	

*p<.05, **p<.01

Tablo 2 incelendiğinde, annenin eğitim düzeyine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ise anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, üniversite mezunu ($\bar{X}$ =14.73) ve üniversite sonrası eğitime ($\bar{X}$ =16.51) sahip annelerin ortala-

masının ortaokul/lise mezunu annelerin ortalamasından ($\bar{X}=13.31$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3.3. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Okul Zorbalığı

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

	n	Zorba Kişilik		Kendine Güven		Zorbalıktan Kaçınma	
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
Hiçbir Okul Me-zunu Değil	6	30.00	17.05	21.50	4.18	8.83	4.95
İlkokul Mezunu	76	14.48	9.01	23.38	4.28	11.93	4.09
Ortaokul/Lise Mezunu	290	13.56	6.96	23.10	4.39	11.44	3.99
Üniversite Mezu-nu	297	14.24	7.95	23.21	4.46	11.82	4.00
Üniversite Sonra-sı Eğitim	60	15.06	7.21	24.25	4.02	12.15	4.72
F		6.96		1.12		1.34	
p		.00**		.35		.25	

*p<.05, **p<.01

Tablo 3'de görüldüğü gibi Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçek puanlarının ortalamaları babanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterirken; kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinden alınan puanlarda ise anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, hiçbir okul mezunu olmayan ($\bar{X}=30.00$) babaların ortalaması, ilkokul mezunu ($\bar{X}=14.48$), ortaokul/lise mezunu ($\bar{X}=13.56$), üniversite mezunu ($\bar{X}=14.24$) ve üniversite sonrası

eğitime ($\bar{X}=15.06$) sahip babaların ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3.4. Öğrencilerin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Okul Zorbalığı

Öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

	Alt		Orta		Üst		F	p
	n=40		n=579		n=110			
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
Zorba Kişi- lik	20.37	12.40	13.52	7.19	15.48	8.08	16.59	.00**
Kendine Güven	22.90	5.27	23.03	4.32	24.59	4.09	6.07	.00**
Zorbalıktan Kaçınma	12.12	5.56	11.72	3.83	11.35	4.72	.61	.54

*p<.05, **p<.01

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçek puanları sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık gösterirken; zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanının sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine göre zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, alt sosyoekonomik düzeye ($\bar{X}=20.37$) sahip öğrencilerin ortalaması, orta ($\bar{X}=13.52$) ve üst ($\bar{X}=15.48$) sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendine güven alt ölçeğinde üst sosyoekonomik düzeye ($\bar{X}=24.59$) sahip öğrencilerin ortalaması, alt ($\bar{X}=22.90$) ve orta ($\bar{X}=23.03$) sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3.5. Öğrencilerin Başarı Durumlarını Algılamalarına Göre Okul Zorbalığı

Öğrencilerin başarı durumu algılamalarına göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Başarı Durumlarını Algılamalarına Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

	n	Zorba Kişilik		Kendine Güven		Zorbalıktan Kaçınma	
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
Çok iyi	97	17.15	10.95	24.65	4.03	11.73	4.73
İyi	285	12.40	5.03	23.62	3.91	12.27	3.82
Orta	280	13.78	6.98	22.79	4.64	11.41	4.04
Zayıf	67	19.26	11.75	21.61	4.86	10.28	3.94
F		20.59		8.42		5.13	
p		.00**		.00**		.00**	

*p<.05, **p<.01

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin başarı durumlarını algılamalarına göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Öğrencilerin başarı durumlarını algılamalarına göre zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, zayıf ($\bar{X}$ =19.26), orta ($\bar{X}$ =13.78) ve çok iyi ($\bar{X}$ =17.15) başarı algısına sahip olan öğrencilerin ortalamasının iyi ($\bar{X}$ =12.40) başarı algısına sahip öğrencilerin ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendine güven alt ölçeğinde çok iyi ($\bar{X}$ =24.65) başarı algısına sahip öğrencilerin ortalaması, zayıf ($\bar{X}$ =21.61), orta ($\bar{X}$ =22.79) ve iyi ($\bar{X}$ =23.62) başarı algısına sahip öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeğinde çok iyi ($\bar{X}$ =11.73), iyi ($\bar{X}$ =12.27) ve orta ($\bar{X}$ =11.41) başarı algısına sahip öğrencilerin ortala-

ması, zayıf ($\bar{X}=10.28$) başarı algısına sahip öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Araştırma bulguları, zorba kişilik açısından erkeklerin, zorbalıktan kaçınma açısından ise kızların anlamlı farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilerini daha fazla zorba kişiliğe sahip olarak görmeleri sonucunu, bu konuyla ilgili önceki araştırmaların da desteklediği görülmektedir (Aypay ve Durmuş, 2008; Cenkseven Önder ve Yurtal, 2008; Koç, 2006). Lodge ve Frydenberg (2005) zorba davranış açısından kızların erkeklere oranla daha fazla kurban olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla daha fazla kurban olan kızların, erkek öğrencilere göre zorbalıktan kaçınan kişiliğe sahip olması beklenen bir sonuç olarak düşünülebilir.

Anne ve babanın eğitim düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik açısından anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Nation, Vieno, Perkins ve Santinello'nun (2008) çalışmasında 13 ve 15 yaşlarındaki akran zorbalarının ve kurbanların kararlarını, genellikle ebeveynlerinin aldıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin zorba davranışları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçek puanlarının sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösterdiği, genel olarak alt sosyoekonomik düzeyde öğrencilerin kendilerini daha zorba algılama eğiliminde oldukları görülmektedir. Üst sosyoekonomik düzeyde ise öğrencilerin kendilerine güvenlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Zorbalık davranışlarının sosyoekonomik düzeyle ilişkili olduğu sonucunu, Pişkin'in (2010) çalışması destekler niteliktedir. Diğer yandan, bireyin kendine olan güveni benlik saygısını oluşturan yapılardan birisidir. Chase-Lansdale ve arkadaşları (2011) boylamsal çalışmada 16 ila 20 yaşlarındaki ergenlerin benlik saygısı ile finansal gerginliklerinin azalmasını ilişkili bulmuşlardır. Diğer bir deyişle, ekonomik durumun iyileşmesiyle kendine güvenin ilişkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç özellikle okul ortamı açısından değerlendirildiğinde, üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin kendilerine daha güvenli davranışları sergilediklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç, Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının öğrencilerin başarı durumu algılamasına göre farklılık göstermesidir. Genel olarak bakıldığında öğrencilerin kendilerini başarılı algıladıkça,

daha kendilerine güvenli ve zorbalıktan kaçınan davranışlar sergilediği söylenebilir. Diğer yandan öğrenciler kendilerini başarısız algıladıkça, okul ortamında kendilerini daha zorba algılama eğiliminde oldukları düşünülebilir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda cinsiyete açısından zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kendine güven alt ölçeğinin ise cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin ve babalarının eğitim düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçeğinin anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin ise annelerinin ve babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerini algılamalarına göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin kendine güven ve zorba kişilik alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer yandan zorbalıktan kaçınma alt ölçeğinin ise öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerini algılamalarına göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin başarı durumlarını algılamalarına göre zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıda bazı öneriler verilmiştir:

1. Ortaöğretimde psikolojik danışma ve rehberlik servislerine akran zorbalığı problemleriyle gelen öğrencilerin başarı durumları belirlenerek bu öğrencilere uygun rehberlik faaliyeti düzenlenmelidir.
2. Ortaöğretimde yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencilerin sosyoekonomik durumları ile annelerinin ve babalarının eğitim düzeyleri belirlenerek okul zorbalığı konusunda risk altında olan çocuklar tespit edilebilir. Böylelikle psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önemli işlevlerinden olan önleyicilik işlevi de yerine getirilmiş olacaktır.
3. Öğrencilerin okul zorbalığı düzeylerinin başka değişkenler (maskülin ve feminin ebeveyn özellikleri, alkolik ve/veya madde bağımlısı ebeveynler, yeme bozukluğu vb.) ele alınarak incelendiği araştırmalar yapılabilir

5. KAYNAKÇA

- Aypay, A., Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin iş birliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41(2), 23-42.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. Beşinci Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Chase-Lansdale, P. L., Cherlin, A. J., Guttmanova, K., Fomby, P., Ribar, D. C., Coley, R. L. (2011). Long-term implications of welfare reform for the development of adolescents and young adults. Children and Youth Services Review, 33, 678-688.
- Cenkseven Önder, F., Yurtal, F. (2008). An investigation of the family characteristics of bullies, victims, and positively behaving adolescents. Educational Sciences: Theory & Practice, 8(3), 821-832.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). Research methods in education. 6. Baskı. New York: Routledge.
- Hazler, R. J. (1996). Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization. Accelerated Development, Washington, DC.
- Karasar, N. (2003). Bilimsel Araştırma Yöntemi-kavramlar, ilkeler, teknikler. 12. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, Z. (2006). Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması. Basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Konopka, G. (1973). Requirements for healthy development of adolescent youth. Adolescence, 8(31), 291-316.
- Lodge, J., Frydenberg, E. (2005). The role of peer bystanders in school bullying: Positive steps toward promoting peaceful schools. Theory Into Practice, 44(4), 329-336.
- Olweus, D. (2002). Bullying at School. 15th Edition, Blackwell Publishing, Malden, MA.
- Nation, M., Vieno, A., Perkins, D. D., Santinello, M. (2008). Bullying in school and adolescent sense of empowerment: An analysis of relationships with parents, friends, and teachers. Journal of Community & Applied Social Psychology, 18, 211-232.
- Viljoen, J. L., O'Neill, M. L., Sidhu, A. (2005). Bullying behaviors in female and male adolescent offenders: prevalence, types, and association with psychosocial adjustment. Aggressive Behavior, 3, 521-536.

-
- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W., Connolly, J. (2008). Developmental trajectories of bullying and associated factors. *Child Development*, 79(2), 325-338.
- Pişkin, M. (2010). Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara [Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi]. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Roffey, S. (2000). Addressing bully in schools: organisational factors from policy to practice. *Educational and Child Psychology*, 17(1), 6-19.
- Townsend, L., Flisher, A. J., Chikobvu, P., Lombard, C., King, G. (2008). The relationship between bullying behaviours and high school dropout in Cape Town, South Africa. *South Africa Journal of Psychology*, 38(1), 21-32.
- Wallen, N. E., Fraenkel, J. R. (2001). *Educational research a guide to the process*. 2. Baskı. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

* * * *